

AGDER-KOMMUNENE

I DAG:

IVELAND

– Du må være glad i små forhold, med trygge vilkår for barn. Du bør sette pris på fred og ro, natur og friluftsliv. Ifølge ordfører Brynjulf Aagesen er dette noen av «kvalifikasjonene» som trengs dersom du ønsker å bosette deg i Iveland, kommunen med en av landets yngste befolkninger.

Her er 30 prosent av innbyggerne 15 år eller yngre. Aagesen skulle gjerne sett at flere valgte Iveland som bosted. Han ønsker seg flere arbeidsplasser og et livskraftig sentrum, slik at det kunne bli mer attraktivt å bo i denne typiske innlandsbygda.

GLIMT FRA HISTORIEN

Mange vil antakelig først og fremst forbinde Iveland med gruver og mineraler. Det var gruvedrift i bygda fram til 1970-tallet. I de 3-400 større og mindre gruvene i kommunen er det funnet omkring 100 mineraler, flere av dem radioaktive. Noen er riktig sjeldne og eksklusive, slik som thortveittitt som ble oppdaget i området i 1911. Mineralet ble oppkalt etter Ivelands store geolog, Olaus Thortveit, som fant mineralet og sendte det til Kristiania for analyse. Andre funnsteder utenom Iveland er Madagaskar, det tidligere Sovjet og Japan. Den sparsomme utbredelsen gjorde sitt til at mineralet en tid var verdens dyreste.

Det er mye feltspat i berggrunnen her. Dette mineralet er et viktig råstoff ved fabrikasjon av porselen og glasurer. Mindre mengder av særlig ren feltspat har gått til fremstilling av kunstige tenner. I kommunehuset på Iveland kan du se ingrediensene til disse steintennene. Sammensetningen av «moder Iveland» gjør at mineralsamlere fra inn- og utland har dratt hit for å sikre seg geologiske godbiter.

Jordbruket har gjennom historien vært den viktigste næringsveien i kommunen. På midten av forrige århundre ble den første jordbruksforening stiftet. Det begynte med Iveland Sogns Landhusholdningsselskap som senere skiftet navn flere ganger, til Iveland Landboforening (1887), Ivelands Bondelag (1915) og Iveland Landbrukslag (1952). Det har også vært andre bondelag. Omkring århundreskiftet kom den første slåmaskinen til bygda, og Iveland fikk sin første landbruksstraktor i 1948. Allerede i 1931 er ordet «silo» nevnt i møteboka til Iveland Landbrukslag. Der blir det referert at «ein silo er ei sparebøsse». Et viktig landbruksprodukt har vært smør. I 1865 fant den første smørutstillingen sted, med premiering av det beste smøret.

Hele kommunen ligger under tregrensen. Skogbruket har vært en svært viktig næringsvei, og for mange bønder en viktig attnærning. De store skogene gjorde sitt til at Iveland var en av de store stavproduserende kommunene i Aust-Agder fra siste halvdel av forrige århundre fram til 1960-tallet.

Dampbåten «Bjoren» fikk mye å si for gårdene Øyna, Odderstøl og Horne langs Otra. Den gikk i drift på Kilefjorden fra 1867 til 1896, mellom Kile og Fennefoss. Det var konkurranse med Setesdalsbanen som førte til at båten i 1897 måtte flytte til Byglandsfjorden. Både skogbruket og mineraldriften fikk en oppsving da Setesdalsbanen kom i 1896. Store mengder trelast og mineraler ble kjørt med hest til Iveland stasjon hvor det ble fraktet videre med toget til Kristiansand.

2. mai 1945 ble det skutt ned et tysk fly i området ved Amdal, vest for Støledalen, da flyet kom i kamp med et britisk fly. Tre tyskere omkom.

Iveland har hatt kongebesøk. Det skjedde i 1938, da kong Håkon tok seg en tur ut på perrongen på Vatnestrøm stasjon i forbindelse med åpningen av Sørlandsbanen. Telefonen kom til Vatnestrøm i 1897 og til Vestbygda i 1910. Kristiansand Elektrisitetsverk har bygd ut flere fossefall i Iveland. Kringsjø i 1900, Nomeland 1920 og Iveland 1949.

Iveland tolleknivlag eier en smie på huslidssenteret på Ivelandstaua. Her har laget tatt opp den gamle knivmedtradisjonen i bygda, med kurs både i ordinær smiing og kunsten å lage såkalte «berrstælinger». Dette er en spesiell måte å sammenføye jernet og stålet på. Fagfolk mener det ikke er funnet eldre berrstælinger enn her i bygda, slik at denne metoden antakelig stammer fra Ivelands-distriktet.

Ordfører Brynjulf Aagesen ved en av gruvevognene som har vært brukt i Iveland, kommunen med de mange mineralene.

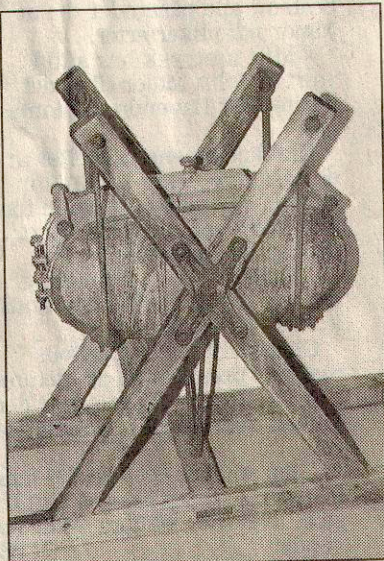

Iveland er en av de få kommunene i landet, muligens den eneste, som har egen bunad og kofte. Et eksemplar av kvinne- og mannsbunad er utstilt i kommunehuset, hvor du også kan se den såkalte ivelandskoffa.

STEDER Å BESØKE

Håland feltspatgruve har levert store mengder feltspat og kvarts til porselensindustrien i Tyskland og England og til produksjonen av ferrosilicium ved Fiskaa Verk. Gruven er også kjent for en rekke andre mineraler, som beryll, columbitt og monazit. Den er åpen for publikum. Det er i alt ni gruver i kommunen som er åpne for publikum. Et eget mineralkart er utgitt av Statens Kartverk.

Iveland kirke (1836) er en korskirke i tømmer. Taket, som er malt i svart-blått, skal være det eneste i sitt slag på Agder. Altertavlen er et praktstykke, malt i sort og med dekor i gull. Den eld-

På Iveland og Vegusdal Museum kan du blant mange interessante ting se denne sjeldne voggekinna som ble brukt til å lage smør.

Iveland er muligens den eneste kommunen i Norge med egen bunad. Her kvinnebunaden som er utstilt i kommunehuset. Her kan du også se mannsbunaden og ivelandskoffa.

ste av de to kirkeklokkene er fra 1656. Den ble støpt i Helsingør. Utenfor står en bauta over misjonspresten Thorkild Rosaas.

Iveland og Vegusdal Bygdemuseum har et tun med flere bygninger, blant annet Engeslandshuset med deler fra 1600-tallet, årestue, stolpehus, løe og kvern. 14-15 gravhauger. Her er gamle redskap, våpen, tekstiler, bøker, fargerike brudeklær m.m. Flere av husene er fra Vegusdal i Birkenes kommune. To store klenodier er en bibel fra 1588/89 som tilhørte Fredrik II og en uthult stokkebåt fra ca. år 1000.

Ivelandstaua arrangerer kurs i smiing av knivblad, såkalte «berrstælinger». Her er også lokaler for diverse utstillinger, og du vil kunne få en orientering om mineralletting i området. Utsalg av lokal brukskunst og håndarbeid.

På **Knipan** er det tilrettelagt stier i et område med flere gruver og brudd. Her kan besøkende lete etter mineraler og ta en tur på en 1,5 kilometer lang natursti. Underveis kan du delta i en natursti med 12 poster.

På **Leeslandskjelleren** kan du se hvordan keramikkk blir til, i en gammel bakstekjeller. Salg av brukskunst.

Mineralsamlingen i kommunehuset inneholder omkring 300 stuffer. Her er avdelinger for lokale, norske og utenlandske mineraler. Det var den kjente mineralsamlere og amatørgeologen Olaf Landsverk som samlet mineralene i sin tid.

DET SKJER I IVELAND

I august er det tre faste arrangementer i kommunen. På Ivelandstaua er det «åpen gård». Slåttegraut arrangeres på Frigstad, med servering og underholdning.

UT I NATUREN

Osge er et eldorado for padlere. Her er omtrent sju mil strandlinje og nesten 400 øyer. Du kan leie alt det utstyret du trenger. Her arrangeres det også «kano-orientering». Det skal lages en såkalt kultursti til bygdeborgen på Slottbakfjellet. Her skal det være godt synlige rester etter borgen.

Tursti går fra Skaiå til Budalshei og fra Birketveit til Ranestad over Berfjell. Dette er Ivelands del av den gamle Kongeveien.

Ved Knipan går det tursti mellom mange gruver. Badeplass er opparbeidet ved Birketveittjøna ved kommunehuset og Øverokilen ved Nomelandsdammen.

Det er gitt ut et godt mineral- og turistkart over Iveland. Der finner du masse interessant informasjon om geologi, friluftsliv, severdigheter m.m. Godt skiterrang finner du på Frigstad.

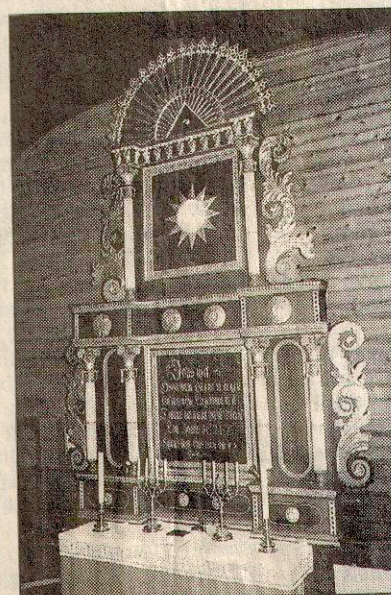
NOEN KJENTE NAVN

Bjarne Dalane (f. 1908) ble i 1952 verdensmester i kule for sjøfolk. I eldste klasse ble han sørlandsmester i skiskyting fem år på rad. I 1938 satte han sørlandsrekord i Holmenkollstafetten.

Olaf Landsverk (1887–1966) var en kjent og anerkjent amatørgeolog og mineralsamler. Han blir regnet som en av Sørlandets første og største mineralsamlere. Flere av hans mineraler finnes på museer i andre land. Han ble i 1960 tildelt Kongens fortjenstmedalje i gull for sin innsats innen geologien.

Thorkild Guttormsen Rosaas (1841–1907) var misjonsprest på Madagaskar fra 1869 til 1907. Han grunnla byen Antsirabe, som i dag teller over 50.000 innbyggere. Hans innsats som byggmester og snekker var betydelig. Han oppførte en rekke boliger, kirker, skoler og sykehus, alle i soltørket leirjord. I 1896 gjorde Frankrike Madagaskar til koloni. I kjølvannet av okkupasjonen ble bygningene til Det Norske Misjonsselskap herjet og brent. Dette førte til en kongelig resolusjon 26. september 1896 om ekstraordinær ofring på alteret i alle kirkene i Norge, slik at Rosaas kunne ta fatt på gjenoppbyggingen. Rosaas tok prøver av de svovelholdige kildene i området og sendte til Kristiania for analyser. Han benyttet kildene til helbredelse av revmatiske lidelser. På Square Rosaas i Antsirabe står en kopi av den bysten som er å finne ved Iveland kirke. I 1912 ble han slått til ridder av St. Olavs Orden.

Olaus Thortveit (1872–1917) har fått et mineral oppkalt etter seg, thortveittitt. Det ble første

Altertavlen i Iveland kirke er et kunstverk i farger og utskjæring.

gang funnet i Evje, i Landsverkgruva. I 1911 sendte Thortveit mineralprøven til analyse ved det Geologiske Museum i Oslo. Det ble da klart at et helt nytt mineral var oppdaget, og det ble oppkalt etter Thortveit. Dette mineralet inneholder også det sjeldne grunnstoffet scandium, som benyttes i elektronisk industri.

Tekst og foto: KNUD BJORAA

NESTE KOMMUNE: LILLESAND

NØKKEL-OPPLYSNINGER

Kommunesenter:

Birketveit

Geografiske data

Areal totalt:	261 km²
Areal produktiv skog:	159 km²
Areal dyrket mark:	3 km²
Antall ferskvann:	303
Areal ferskvann:	15 km²
Antall ferskvannsoyer:	36
Høyde 0–160 m o.h.:	9 km²
160–300 m o.h.:	144 km²
300–600 m o.h.:	108 km²
Høyeste punkt: Rubbeheia (550 m o.h.)	

Folketall 1992

Totalt:	1130
Endring fra 1991:	- 9
Kvinner:	552
Menn:	578
Alder 0–6 år:	141
7–15 år:	205
16–66 år:	663
Over 67 år:	121

Næringsliv 1990

Antall yrkesaktive:	491
Jordbruk/skogbruk/fiske:	59
Industri:Endring fra 1991:	- 9
Kvinner:	552
Menn:	578
Alder 0–6 år:	141
7–15 år:	205
16–66 år:	663
Over 67 år:	121

Næringsliv 1990

Antall yrkesaktive:	491
Jordbruk/skogbruk/fiske:	59
Industri:	124
Bygg og anlegg/bergverk m.m.:	72
Varehandel/hotell og restaurant:	51
Transport/post og telekomm.:	40
Servicenæring:	143
Tre største industriarbeidsplasser med antall ansatte:	
1. Agder Limtre	(15)
2. Vatnestrøm Trevarefabr. (10)	
3. Norwegian Water Export (7)	

Kommunevåpen

Bergverksammer i sølv på grønn bunn (1987). Se første side i denne delen av avisen.

Navnet

Første ledd kommer visstnok av et elvenavn som har sammenheng med trenavnet «yrbilind».